

ACC. N:R M. 15784 : 1-18.

Landskap: *Småland* ..... Upptecknare: *lantbr.; f. år 1894 i Boaryd, Väckelsång*
Fabrian Karlsson; Väckelsång
Härad: *Konga* ..... Berättare: *äldre personer i Boaryd m. fl.*
byar i Väckelsång m.
Socken: *Väckelsång* ..... Berättarens yrke: .....
Uppteckningsår: *1942-62; inlämn. år* ..... Född år .....
1963

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Fiske. s. 1-18.

Fb. 4

Brev!
Bif. uppteckn.

M. 15784.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning
vid Lunds universitet

Boaryd, Väckelsång den 25 mars 1963.

Folklivsarkivet,
Leend.

Jag sänder här uppteckningar till
frågelistan rörande fiske.

Upppteckningarna har en del gjorts för
flera år sedan efter då levande äldre
personer här i Boaryd och angränsande byar.

Pålo har jag ej alls någon kännedom
om fiske, ty vi har nu ej någon sjö
i närheten.

Högaktningsfullt

Fabian Carlsson

Fiske.

I Väckelsång finnes flera insjöar.
I väster gränsar socknen till den stora
sjön Åsnen och inom socknen finnes Lid-
hemssjön, Fiskesättsjön, Flyllersjön och
norra delen av sjön Uggden, som här kallas
Ekerydsjön. I äldre tid fanns några andra
nu torrlagda sjöar, Östadsjön, Bergsjön,
Boaryds göl och sjön Disten vars norra
del gick in i Nöbbele socken. Träsk
igenom socknen går Bräkneån genom
Uggden och Fiskesättsjön till sjön Disten.

Fisken har i Väckelsånga socken endast
bedrivits som bisyssla, några rikliga
yrkesfiskare finnes ej och har aldrig
funnits. Jordbruk och boskapskötsel har

HC 4

26/3-63.

varit den främsta näringen och bönder
med strandågor har ibland fiskat men
mest till husbehov. I öfrigt har fiske
i äldre tid visst varit fritt för alla.

När den stora sjön Nisten fick den första
sänkningen på 1840-talet berättas, att det
där då lär ha funnits mängder av fisk.
Sjön blev då rej riktigt torrlagd, utan där
blev mindre vattensamlingar, där fisken
var lättfångad. Man har berättat, att det
då kom mycket folk rätt långväga ifrån
för att foga fisk. Men då satte de när-
boende ut bevakning där, så att ej obehör-
iga skulle komma åt någon fisk.

Efter en senare fullständig torrlägg-
ning är den fordom fiskrika sjön
nu uppodlad.

Tid sjöarna har i gamla tider funnits
s. k. nåtalador, många sådana mycket
älderdomliga med knuttimring.

Tid sjön dörsten kan man se stenfötor
efter sådana små tador, samt vid
dessa i den steniga stranden en "bauta-
sta" upplöckad.

I äldre tid tycks fisket ha varit
fullständigt fritt, de som velat fiska
ha fått göra detta till hushåll.
Men vid stora fångster har nog litet
avundsjuka kunnat spörjas.

I senare tid har fiskeräddningsföreningar
bildats. Prädana finns vid sjön Åsnen
och mindre än fyra vid den stranden.

Fiskeräddningsföreningar finnes både för
3. Fiskestadssjön och sjön Uggden.

Dessa föreningar sökes förbättra fisket
 genom inplanteringar av nyare fiskarter.
 De som nu vilja fiska måste inneha
 fiskekort.

Vid norra delen av Fiskestadssjön finnes
 som möjligen haft med förutida fiske
 ialt göra. Sjön har i gamla tider nått mycket
 längre upp än nu. Utanför en gammal
 strandlinje har mellan tvänne stora sten-
 block tagt en ungefär meterhög mur så att
 där bildats ett litet rum. Där kan ju
 möjligen ha varit en s. k. fiskesump, en
 förvaringsplats för levande fisk, men det
 har kanske varit en fångstanordning för
 fisk. Vattnet har nog gått så högt upp
 att det nått över den där muren och någon
 4. fisk blivit kvar där i det lilla rummet.

Vid Boaryds Herregård finnes en ång, som
än i dag kallas Damningen, och där finns
en grävd damm. Från Boaryds göl här
funnits ett dike fram till dammen. Fisker
har från gölen gått upp till dammen och
fångats där. En liknande damm finnes
vid Fiskestads Herregård (Korpagården). Den
ligger vid sidan om Fiskestads sjö och har
nog tjänat samma syfte.

Dämningar efter kattsor finnes nej i Väster-
sängs socken, men sådana har sports från
andra håll, bl.a. från Almeboda socken, där
man påträffat sådana.

En kalsa var byggd med i den nerlagda
pälar, mellan vilka flåtats spjälor och ris.
Från land utgick en vad man kallade land-
gång till kalsans ingång. Den tränga in-
5. gångsöppningen var kilformad, ty det var

toenue korta armar, en på vardera sidan
om landgången. Framför ingången, eller in-
gångarna ty landgången delade ju öppning-
en, vidgades pålningen till ett större rum
eller förgård. Från förgården ledde tränga
ingångar till smärre innerum. Pålningen
i dessa ingångsöppningar var böjd inåt,
så det var svårt för fisken att hitta ut
igen. Fisken i kattsan har nog tagits upp
med häv.

Fångst av ål har skett i "aulasätt" d. v. s.
ålalanor. Dessa voro byggda vid fall eller
broar. Vid en fyrkantig träram hade fast-
satts en nåtsäck, och denna var fastad
nedanför en öppning i en dammbyggnad,
så att när vattnet rann därigenom, blev
ålen fast i nåtsäcken. Ålalanor har i äldre
6. tid funnits på flera ställen i Bräkneån bl. a.

vid Boarydsudd och Eskilstkvarn.
Ett ålartiska har funnits i ett mindre
vattendrag vid "Poinakagen" i Höftstorp samt
ett räsnat vid Hönebol i rån mellan Hylles-
sjön och Fiskestadssjön. Detta senare ålfisket
har i gamla tider ärligen lämnat "ålskast"
till Boaryds rustkäll.

Vid Eskilstkvarn utbyttes fångtsättet med
lanor mot "ålskista", och denna användes
änna. Ålskistan är en större trälår med
spjälbotten. När vattnet rinnet över vid
fallet ner i ålskistan, så följer ju ålen
med och blir fångad i denna.

Ryssjan kallades i äldre tid för "håmma".
En håmmas ingångar kallades "jimmare"
och den var byggd av nåt omkring "jora"
(rensprötax), och rund till formen.

7. Håmma sattes ut utanför mynningen av

ett vattendrag, ett s. h. os. Hämman rättes
utanför själva spetsen eller kilen av
tvänne långa armar, som gingo ut från
land. Dessa kallades för stek, och de
voro vanligen byggda av ris, och stakar,
som voro nersatta i dyr. Ett kilformigt
stek kunde också byggas emellan tvänne
vassdävar och med hämman längst ut.
Då brukade man ha en landgång ut
till hämmans gimmerne. Den fisk som
kom längst stranden ledde så genom
gimmerne in till "struten", som hämmas
alla innersta spetsiga ända kallades.

"Hjären" (mjärden) var byggd liksom
hämman, men den var mycket mindre.

Ett äldre domligt och primitivt fisk-
redskap var "glipen". Det var en strut-
g. formig nätgäse, vars storända utspånts

en träbåge med en stång på under-
sidan. Pågen båda ändor voro insatta i
hål i stängen. Bågens smalända var
hopbunden med snören. Glipen användes
vid "pollsefeste". Den sattes då ut på
lämpligt ställe, och så rodde man omkring
och "pollsade", d. v. s. skrämdde fisken in i
glipen med en "polls", som bestod av en
bräststang i vars ena ända var fastsatt en
på undersidan urholkad träkloss. När
man stötte mot vattnet med den ikäl-
iga klossen, så uppstod ett dån som
skrämdde fisken mot glipen. Där man
satte ut glipen i rinnande vatten, lå-
gick man på stranden och pollsade
fisken mot glipen. En förbättrad form
av glipen kallade man "not". Även den var
9. en lång nålsäck, men noten hade en

brädlapp som flöte och storändan hölls
uppspänd med stänger. Noten drog man
i vattret i åar och mindre vattendrag.

Då gick en man på vardera stranden
och höll i varsin stång, och på så vis höll
man notens öppning utspänd. Från mot-
satta hålllet kunde så en tredje man
komma och stöta i vattret med pölsren
och jaga fisken mot noten. Man kunde
också från det andra hålllet komma med
en annan not, och så drog man mot varandra.
Man har också dragit sådan not från
båtar ute i större vatten.

De gamla måten voro av tingarn.
Som flöten användes hoprullad näver
eller barkbitar. Som sänken var vid nätet
bundna små sandpåsar av linneväv.

10. Det alla enklaste och kanske äldsta

Fiskerättet är väl metning. Åltspöet var i gamla en rönneraft, och reven snodde man av tin med tvänne träkrokar.

Flötet var en barkbit, och kroken lär ha varit hemmagjord. "Helja Torsda" (Kristi himmelfärdsdag) var "första metaredan".

Man har också fiskat med reu, särskilt ål. Långreoslinan snoddes av lingarn eller lagel. På jämna avstånd på reven voro fästade "tapsarna", vid vilka krokarna sulto. Reven maskades liggande i en trälåda med spjälbottnen. I lådans kanter voro nedrägningar i vilka tapsarna lågo med krokarna hängande utanför lådan. Reven utlades på kvällen och vittjades på morgonen.

Ljusterfiske har de gamla talat om, och många skrockhistorier har man fått
11. höra om detta fiske i gammal tid.

Ljustring skedd i mörket, då man lyste på fisken med kädvedsbloss eller "fyveré" (kädved) lagd i ett "brandjärn", vilket kunde ha olika form. Det kunde vara fäst vid ett träskaff och hölls i händerna eller vara fäst vid båten. — Väckerängs hembygdsmuseum har flera brandjärn och ljuster. — Ljusterjärnet var ett flergrenat spjut med hullingar eller krokar mellan pikarna. Man högg med ljustrit i vattnet och när fisken kom immanför hullingarna eller krokarna, kunde den se komma loss. Man har berättat, att vid sjön Nislenes första sänkning, samlades mycket fisk i dypöarna. Man fängde den med ett slags enkelt ljuster. En ungefär kvarterslång träbit hade fäst vid ett skaff och i träbiten voro inslagna järnpikar.

När ålen stack upp huvudet ur dyn, så högg man den med det där redskapet.

I Boaryds göl var förr fisk av olika slag, men när mossarna däromkring torrlades och gölen sänktes, då fick man icke någon fisk. Man trodde fisken blev kvar i den djupa dyn.

Före torrläggningar brukade fisken, särskilt gäddan på våren i lektid, gå upp i smärre vattendrag. Då brukade man snara gädda. Snaran var gjord av en "sektatrau", d. v. s. en mässingstråd med en ring av träden.

Den sänktes ner i vattnet och drog över gäddan, när den stod och solade sig.

Ött rönnespö användes att hålla snaran med.

I smärre vatten kunde man röra upp dyn, d. v. s. grumla vattnet och när fisken stack
13. för att hämta lyft, då kunde man fånga

den med händerna. Detta var särskilt småpojkarnas fiskesått.

Vintertiden har man huggit hål på isen och "anglat" fisk. Angeldomen före i tiden voro ganska enkla. En hemmatnodd var vanligen av tagel, den stora böjda kroken tillfilad av grov stältid och ett rönnspö, som nedsattes i isen och böjdes över vaken. Ett annat vinterfiske var klubbning. På den första blankisen slog man isgäddor. När man såg fisken genom isen, så drömde man till på isen med en klubb så fisken dödade och "vände buk".

Omed fiskens tektider på våren höll man räkning efter det gamla "veketal". Man hade också många gamla "märken" allt rätta sig efter, märken på träd och 14. buskar m. m. "Nåa birkelövet å sau stot som

rättvis" kommer t.ex. mördaren. Braxen kommer i flera omgångar, såsom "nåa träigen blomma" och enebosken rykå". Ännu längre fram kommer braxen, ty den blir allra sist med lek.

Den gamla tidens fiskare har fått på mycket skrock och vidskeplse. Fisket kunde "nedrättas" och fiskedonen förgöras av slaka och avundsjuka människor. För att få god fiskelycka hade man en del fula konster för sig. Man kunde t.ex. låna människoben från kyrkogården och fästa i fiskredskapen. Men olycklig den fiskare som råkade tappa det lån-godset, ty det måste ovetenskapligen ställas tillbaka till kyrkogården.

I de flesta sjöar har funnits en gädda av ofantlig storlek. I Bergsjön fanns för en sådan storgädda.

Många hade försökt fånga jättegäddan, men det lyckades aldrig. På en gång var det en soldat som bestämde sig för "att ta den altan". Han lyckades komma nära den stora gäddan och högg ljusbret i ryggen på den. Den gäddan gjorde en klycka och slet ljusbret från fiskaren. Långa tider efteråt såg man ljusbretskäftet röra sig ute på vatten i Bergsjön, när gäddan simmade omkring där.

Även i Boaryds göl har man haft en storgädda, som brukade simma tvärs igenom näten och förstöra fiskredskapen.

Den allra största gäddan var nog den som förr fanns i sjön Ygden. Det hade sig lyckats att få den med några fångsmetoder. Men en gång var det en kunnig fiskare som

16. fått den att nappa på hans stora krok.

Han hade låtit smeden göra en jättestor
krok för det ändamålet, och så tog han
ocatömmen till rev. Gäddan blev lurad att
kugga den kroken. Men nu blev det att åka
på vattnet för fiskaren, ty gäddan drog båten
med fiskaren runt, runt sjön många gånger.
Men gäddan sågade draga båten in mot
landkanten och där stod en nåtalada
vid stranden. Fiskaren hoppade ur båten och
snodde ocatömmen om ladan. Nu hade
han bundit den stora gäddan, trodde han.
Men gäddan ryckte till, och både gädda
och nåtalada försvarar i djupet.

I en del sjöar höll det till en stor
och anskrämligt ful kåring. Ött par
fiskare fick en gång se en sådan i
sjön Åsener. Hon satt på en sten och
17. tvättade fötterna, och de stora bröstben

Kade hon slängt över axlarna. Det var
bäst att ej ofreda den där gumman
utan i stället försöka hålla sig väl
med henne, eller låtsas att man ej alls
såg henne, om man ville ha tur med
fisket och ej råka ut för någon olycka.

Från Alneboda socken berättas att i
en sjö i södra delen av socknen förr
fanns en liten gubbe som brukade befria
fisken ur näten. När man skulle vittja,
såg man tydligt att det varit mycket
fisk i näten, men nu fanns där ingenting,
ty den lille gubben hade släppt till-
baka fisken i vattnet.

Ålskinn tillvaratogs i äldre tid för
att användas till "slajehållä", d. v. s. bandet
mellan "haugryeln" och "dronsen".